

РАЙСКИ ДЕВИЦИ В НАУЧНА ГРАДИНА: РЕЦЕНЗИЯ ВЪРХУ СБОРНИКА „НОРМА, ПРОМЯНА И САКРАЛНОСТ В АРАБСКИЯ ЕЗИК И ИСЛЯМСКАТА КУЛТУРА“¹

Азиз Назми Шакир
Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

MAIDENS OF PARADISE IN A SCIENTIFIC GARDEN: REVIEW OF THE COLLECTION
NORM, CHANGE AND SACREDNESS IN THE ARABIC LANGUAGE AND ISLAMIC
CULTURE

Aziz Nazmi Shakir
Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

ORCID ID: 0000-0003-4919-9236

E-mail: ashakir@uni-sofia.bg

Колективният сборник „Норма, промяна и сакралност в арабския език и ислямската култура“ е резултат от научноизследователски проект, ръководен от доц. д-р Виктор Тодоров, дългогодишен преподавател в Катедрата по арабистика и семитология на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. До самата си кончина през м. септ. 2024 г., в качеството си на съставител той работи над него съвместно с доц. д-р Галина Евстатиева.

Сборникът е структуриран в три части, съставени от общо 14 глави, написани от автори в различен етап от академичното си развитие – от млади изследователи до утвърдени учени-ориенталисти. Общият знаменател на авторите, закодиран и в заглавието на тома, е

¹ „Норма, промяна и сакралност в арабския език и ислямската култура“, съставители: Виктор Тодоров и Галина Евстатиева, под общата редакция на Симеон Евстатиев, Издателство: УИ „Св. Климент Охридски“, София, първо издание, 2024 год. твърди корици, 402 стр., ISBN: 9789540760797.

че всички те разглеждат културната раздвоеност през призмата на три ключови, взаимно преплитачи се дихотомии в арабистиката и ислямознанието: приемственост и промяна, норма и практика, сакрално и профанно.

В уводната част (глава 1) със заглавие „Арабският език и ислямската култура: приемственост и промяна, норма и практика, сакрално и профанно“ (с. 9 – 35), на научния сборник „Норма, промяна и сакралност в арабския език и ислямската култура“ общият редактор на тома – проф. Симеон Евстатиев, формулира въпроса, чийто отговор търси както самият той, така и останалите автори от колектива в следващите части: Кое поддържа социалното и културното сцепление, надскачащо напрежението между норма и практика, за да оформи модели на приемственост и промяна в хода на ислямската история при цялото многообразие на арабската езикова и културна продукция? (с. 11)

Най-обемната от трите и най-атрактивна и за неспециалисти е първа част от сборника, озаглавена „Българската арабистика и класическото ислямознание“, включваща от втора до шеста глава.

Във втора глава „Словото като чудо: литературният дискурс на Корана“ (с. 39 – 74) под авторството на проф. Цветан Теофанов, на когото дължим първия академичен превод на български език на Корана – на преден план е изведена дихотомията сакрално – профанно. Професорът по стара арабска литература анализира Божието слово едновременно като чудо (каквото е то от гледна точка на вярващия), и чисто филологически – в качеството му на литературен дискурс. Възприетият в случая изследователски подход е продиктуван от рядко за научните среди явление, което условно ще нарека „научна емпатия“. Той е съобразен с религиозните чувства на вярващите и не робува на постулата, че в своите интерпретации ориенталистите следва да се абстрахират от схоластичния подход и е редно да прилагат единствено утвърдените западни теории.

В трета глава „Предаването на знанието в ранния ислям: устен разказ, записване и нормативен авторитет“ (с. 75 – 119) проф. Павел Павлович предлага неповторимо по рода си пътешествие до една от най-трудните за изследване области в историята на арабомюсюлманската цивилизация – нейните първи 150 години, чиято реконструкция разчита на предавана предимно по устен път информация. Този факт сам по себе си създава среда за труднодоказуеми спекулативни теории, сред които изследователите с по-малко опит лесно

РАЙСКИ ДЕВИЦИ...

губят ориентация. Усилията на проф. Павлович са жанрово-фокусирани върху хадисната литература, която в ранния ислям е жертва на опасението, че записването на деянията на пророка би накърнило нормативния авторитет на кораническия текст (с. 79 – 91), в който Мухаммад е споменат поименно на едва четири места. Хипотезата, която е изложена в тази глава, е че противопоставянето на записването на хадисите се появява на по-късен етап, след период, през който Коранът е единствен източник при изковаването на правни норми (с. 95 – 110).

Четвърта глава от доц. Галина Евстатиева „Райските хурии: суннитска екзегеза и литературна интерпретация на ислямската есхатологична образност“ (с. 121 – 148) е посветена на малко позната, но атрактивна за немюсюлманите тема – райските девизи. Естеството и характеристиките на женските обитатели на райските градини са анализирани интердисциплинарно – от една страна, са изследвани вложените в Корана понятия и образност, а от друга – интерпретирането на образната система, доразвита в класически съчинения на суннитската екзегеза, е разгледана в литературен контекст през призмата на сатиричния трактат „Послание за опрощението“ на арабския поет и философ Ал-Ма‘арри (поч. 1057), чиито литературни практики не съответстват на ислямските нормативни предписания.

Обектът на изследване на пета глава – „Коранът и понятието маджаз: Ибн Кайим ал-Джаузия между ислямската теология и традиционната арабска наука за езика“ (с. 149 – 181) от д-р Стоян Доклев, е дебатът за ислямската легитимност на концепцията за използването на алегии като херменевтичен принцип при тълкуването на ислямските свещени текстове. Като конкретен илюстративен текст е избран трактатът „Запокитените мънии срещу джахмитите и отрицателите на божествените атрибути“ на средновековния просалафитски религиозен учен, отявленият противник на алегиите при тълкуването на свещените писания – Ал-Джаузия (1292 – 1350). Използването в сборника на подобни непознати за българската публика източници, е своеобразен „бонус“ не само за масовия читател, но и за проявяващите специализиран интерес към културата на Близкия изток.

Шестата, разработена от докторант Ана Минчева глава, както недвусмислено се узнава и от заглавието ѝ „Виното в поезията на Абу Нуас и ислямската религиозна норма“ (с. 183 – 204), се занимава с проблема за виното, посветените му стихове и ислямските

норми, които санкционират употребата и „рекламирането“ му. Въпреки категоричната забрана за консумация на спиртни напитки, продиктувана от кораническия текст,² предислямският поетически жанр „хамриййат“, възпяващ виното, продължава своето бурно развитие и в средновековната арабска литература. Най-знаковият ѝ представител от този период е тъкмо Абу Нуас (поч. ок. 814). Исторически погледнато, повечето хора в доминираните от исляма региони не пият вино, но въпреки това алкохолът играе изненадващо важна роля сред мъжките елитни кръгове. В условията на ислямска доминация само някои религиозни групи, като например суфиите мистици, приемат и превръщат в свой „атрибут“ вакхическата поезия, от чийто символизъм черпят вдъхновение.

Втората част на сборника, озаглавена „Модерна идентичност, национализъм и транснационализъм“ ни пренася от златните за арабите средни векове в по-ново време. Във включените в нея глави (7 – 10) откриваме съпоставки между различни национални и транснационални визии към политиката, културата и езика на съвременните араби.

В седма глава един от доайените на специалност „Арабистика“, проф. Йордан Пеев, от позицията на натрупания си половинвековен опит по темата споделя „Наблюдения върху възникването и развитието на арабския национализъм“ (с. 207 – 242). Авторът синтезира сложните процеси в историята на Близкия изток, довели до възприемането на съвременни западни модели на идентификация.

В осма глава „Българско-арабски връзки в областта на образованието и културата през годините на Студената война“ (с. 243 – 262) доц. Надя Филипова изследва приемствеността и промяната в отношенията между България и арабския свят в периода на Студената война. В статията са анализирани данни за броя на студентите по стипендиантски и самоиздържащи се програми, както и сведения за предпочитаните специалности. Въз основа на неизследван досега архивен материал авторът разкрива как комунистическият режим в НРБ популяризира в арабския свят български филми, музика и изкуство.

В девета глава Екатерина Красиминова „В търсене на модерната арабска идентичност в текста си „Крак връз крак за туй, що е Фарияк“ (с. 263 – 292) разглежда

² Глава „Трапезата“, знамение 90: „О, вярващи, виното, комарът, кумирите и (гадаенето по) стрелите са нечистотии от делата на сатаната. Странете от тях, за да сполучите!“ (прев. мой).

РАЙСКИ ДЕВИЦИ...

взаимовръзките между арабския език и идентичността през периода на Арабското възраждане „Нахда“, пречупени през произведението на ливанския интелектуалец Ахмад аш-Шидяк (1804 – 1881) „Крак връз крак за туй, що е Фарияк“, публикувано през 1855 г. в Париж.

В десета глава „Дебати за влиянието на арабския език върху персийския: краен пуризм, умерен реформизъм, консерватизъм“ (с. 293 – 316) иранистът Илияна Божова изследва съвременните ирански дебати относно влиянието на арабския върху персийския език, като предлага мнения в споменатите три направления, които са част от движението за реформа на персийския език. Авторът демонстрира раздвоението между ислямската идентичност, предполагаща лоялност към арабския език и неговата лексика, и модерните социолингвистични практики на персийски, произлизащи от иранската национална идентичност.

Част трета на изданието – „Синхронни и диахронни ракурси към езика и неговото изучаване“, съдържа езиковедски ориентирани глави, обединени от общия проблем за нормативността и съотнасянето ѝ с приемствеността и промяната в арабската езикова практика. Глава 11 (с. 319 – 334), 12 (с. 335 – 345), 13 (с. 347 – 366) и 14 (с. 367 – 397) с автори Виктор Тодоров, Марио Аппен, Цветомира Пашова и Христина Чобанова представляват лингвистични разработки, предназначени както за студентите от специалност „Арабистика и семитология“ на СУ, така и техни колеги от други учебни заведения с програми за изучаване на арабски език като програма „Арабистика“ на Нов български университет, Библиотечно-информационния център по арабски език към Великотърновския университет и др.

Сред най-големите достойнства на сборника е, че съчетава научна аргументация с литературна изразност. Въпреки неизбежната за подобни издания разностилност на текстовете, сборникът функционира като концептуална цялост, предлагаща и висока степен на занимателност – качество, което придава допълнителна стойност при четенето на статиите от неспециалисти. Докладите на Галина Евстатиева (глава 4) и Ана Минчева (глава 6) определено ще предизвикат интереса на по-широк кръг от читатели.

Във финала ще цитирам отново редактора на сборника – проф. Симеон Евстатиев, който обобщава съдържанието му с думите: „Цялото развитие на арабите, от появата на

исляма в началото на VII в. сл. Хр. до наши дни, преплетено с това на други народи в Близкия изток и Северна Африка, може да се разглежда като история на една забележителна културна раздвоеност. Не само в областта на религията, но и при разбирането и предаването на арабския език и литература от поколение на поколение (с. 9).

Като резултат от колективен академичен проект под ръководството на доц. д-р Виктор Тодоров, сборникът утвърждава българската арабистика като отворена към нови методологии и културни перспективи. И не на последно място, „Норма, промяна и сакралност в арабския език и ислямската култура“ със своя интердисциплинарен подход се превръща в неотделима част от университетското образование и межкултурния диалог.